

seguït per Amalgual i Tarongí, porta *ataque* «indisposició o malaltia habitual», «*atxacós*: que pateix atxaques» i «*atxacar*: atribuir, imputar».

Una mica més de valor com a testimoni d'ús local veritable és el del menorquí FebrCard., que sol seguir el model del Belv., però aquí se n'aparta posant *atxacós* (no *xacrós*) i *atxàquè* «maladie, indisposition» (amb una accentuació inusitada: =*atxàkè?* o seria *atxàkè*, pron. acastellanada?). Moll en *AORBB* III (1930), 63: «continental *xacra*, men. *atxaca*; bal. *atxacós*, contin. *xacrós*». És ben legítim vacillar sobre el caràcter autòcton de les formes balears; en *AlcM* posa: «la forma *xacra* sembla ser un arabisme directe en cat.; les formes *atxaca* i *atxac*, en canvi, són adaptacions del cast. *achaque*» i «les formes *xacós* i *atxacós*, preses del castellà», tot citant la darrera en el popular periòdic mall. *L'Ignorància*. Judici raonable: segur sens dubte pel que fa a la forma *xacra* del Princ.; i, quant a les insulars, el qualificaria jo de versemblant, però deixant-ho en laire, com feia ell el 1930. No descartem una herència balear directa, i millor encara un poc d'herència local directa refermada per l'acció del castellà.

Altrament també en el verb *atxacar* (i sense l'addició -*í(a)*) pot haver-hi quelcom més, i de més autòcton, en terra valenciana: de Càrcer (cert que aquest poble de la Ribera, ja frontejera) tinc nota de la frase «estava molt *atxakà* que 's perguera' 'estava exposada a perdre's, corrent-ne grans riscs' (1962); cf. el cast. ant. *achacarse* «quejarse», *estar achacado* «estar atribulado, excitado» (*DCEC* IV, 903b1ss.); i d'altra banda, una de les definicions del mot àrab en *PAlc*. és «aflegimiento» i «passión, fatiga» (*DCEC* I, 34a14), d'on potser aqueix *atxacat* ('afectat per' < 'afegit, perjudicat de').

La forma moderna del cat. comú, *xacra*, és del Princ. (no val. ni mall.) i sembla haver-n'hi un testimoni primerenc en una cita que dóna *AlcM*, evidentment d'una versió de la *Dansa de la Mort*: «yo aplegaré a tu fora d'hora, / no gens curós, / de si és jove ni vell *xacrós*»: tant el recull d'on ho treu —la Biblgr. valenciana de Ribelles—, com les formes *és* Ind. Pres. 2, i *aplegaré*, induïren més aviat a veure-hi un text valencià; si bé, d'altra banda, la data, que endevinem de c. a 1500 o 1600, deixa oberta la possibilitat que sigui de més al Nord.

Altrament *xacra* amb -*r*- només consta segur des de Belv. («*xacra*: lacra, plaga, vitium») i Lab.: «*xacra*: relíquia o senyal d'alg. malaltia, regularment passada; defecte, sia físic o moral», «*xacrós* adj. qui pateix *xacra*; *DAG*: «mal crònic, achaque», «física o moralment *xacrats*» i «*xacrós*: achacosos» amb cita dels dos vigatans, MGenís (Aguilar) i JVerdaguer.

El llegim en prosistes renaix.: l'ancià Albert, anys després del desenllaç de la novel·la, «per referències se sabia que havia passat moltes trifolques, que algun temps havia patit molt, y que totes les seves *xacres* provenien de ferides y galipandries atrapades al darrera dels trabucayres», MrnVayreda (*Puny*.1.4, pròleg 21 (25)). «Crits d'auxili --- atac de nervis --- metje --- l'estudiant --- —Un llum --- que li enlluherni la ni-

na --- —Por de socarrinar-li les ceyses? --- Ja se'm pot acostar que no li encomanaré cap *xacra!*», «la gent *xacrosa* o vagativa, --- allí, revifant-se al calor del sol ---», Pons Mass. (*Auca d. l. P.* VI, 48; XVII, 294). Més ra: el verb *xacrar-se* de MGenís o VCatalà: «El cansament que duyen, --- pujaven capbaixos y en silenci; mes la Mila, tot sentint davant seu l'esbufec intermitent d'en Matias, pensava en la greixesa del seu home ---; y per primera vegada li acudí el pressentiment de que aquell esser, fresc com un mató, se *xacraria* aviat y patiria de mal d'asma» (*Solitud* I, 21.4).

Aquesta -*r*- és un afegeit estrany avui a les regions meridionals, però que tanmateix no deu ser inòit a Men., on apareix en una acc. intermèdia entre les dues del Lab.: «un homo de Sas Ferreries, molt bon homo, tenia una *atxacra* molt dolenta: sense més ni més li agafava sa mania de que no estava bo: tirava ses eines a vorera, i era partit cap a cà seva porque li fessin de. Sa dona li deya: —Lo que tens és pòr i res més ---», Camps Merc. (*Folkl. Men.* II, 12). Altrament els entremetiments semàntics d'aquesta mena, que ja hem vist en les cites antigues (notem que en la carta del rei Martí és 'excusa, pretext', però alhora és de malaltia) són bastant freqüents en els arabismes, sobretot els de sentit no material (cf. *RONSA*).

Quant a la causa de la -*r*-, no pensem en res d'etimològic; difícilment pot ser res més que una contaminació si bé no és evident quina sigui; però és versemblant que vingui dels quasi-sinònims *nafra* i encara més *LACRA*, 'defecte, vici', 'relíquia d'una malaltia' (ací IV, 938a16), més que més podent creure que actuarien tots dos junts, vist que el nostre poble rural tendia a barrejar-l' s (*nyacrar* 'lacrar' a Malgrat, *ibid.*, 938a22). En tenim una eloqüent contraprova; en algunes valls aragoneses, la contaminació ha marxat en sentit contrari: a Echo, en efecte, diuen *laquia* per «dolencia, achagues» (gloss. de V. MzCoarasa i T. Buesa, *Añada 'n Echo*), que és *lacra* alterat per influència del cat. ant. *xàquia*: «pa tirar las goteras que bi haya: / que si dexas que l'agua te dentre / --- de frío te chelas, / pillas bella *laquia* / que no te se tira ---» (*ib.*, p. 67).

Hi ha encara un altre mot que crec alteració del nostre antic *xàquia*, detall majorment valuós en tant que acaba de demostrar el caràcter directe i autòcton de la transmissió de l'arabisme en el domini català (o almenys en una part més o menys gran del territori): el mall. *xètiga*, perfecte sinònim de *xacra*; no en els *DFgra.* ni *DAmen.*, però mot omnipresent en l'obra i recerques d'AMAlcover: que ja en una llista d'esdrúixols genuïns, incloïa, entre els de «salut i malaltia»: «còrpora, vètola, bòfega, *xètiga*, glànola ---» (*BDLC* IV, 1909, 197); i en el *BDLC* se serveix a cada pas de *xètigues* i, encara més, col·lectivament, *xètiga*, ben bé en el sentit de 'xacres': IX, 218, 227; «rossellonès --- lo únic que 't pot treura la *xètiga* que dus, lo únic que't pot tonificar y fer-te posar popes --- és estrènyer els vincles amb el català d'Espanya» (*BDLC* VI, 19). I ja ho còsa en escena a les *Contarelles*, de 1885: «A sa Coma-freda la cosa diu malament: diumenge --- me